

INHOUD

WINTER	9
JANUARI	10
FEBRUARI	34
MAART	50
LENTE	57
APRIL	58
MEI	86
JUNI	95
ZOMER	109
JULI	110
AUGUSTUS	130
SEPTEMBER	148
HERFST	165
OKTOBER	166
NOVEMBER	182
DECEMBER	199
SELECTIEVE BIBLIOGRAFIE	225
VERANTWOORDING ILLUSTRATIES	233
KORT DANKWOORD	235
GEciteerde VERTALINGEN	237
REGISTER	239

WINTER

Maxim Gorki verbrandt op Capri in de zon. Peter Panter jaagt op Theobald Tiger. Hermann Hesse verlangt naar zijn tandarts en Puccini heeft geen trek in een duel. Er verschijnt een nieuwe komeet aan het firmament en Raspoetin behekst de Russische vrouwen. Marcel Proust kan alleen geen uitgever vinden voor Op zoek naar de verloren tijd. Dr. med. Arthur Schnitzler zorgt voor zijn moeilijkste patiënt, het heden. Een vuurvreter uit Berlijn-Pankow wordt koning van Albanië. Voor slechts vijf dagen, maar toch.

Stanislaw Witkacy fotografeert de betoverende schoonheid Jadwiga Janczewska. Zij heeft echter al een revolver klaarliggen.

Op deze oudejaarsnacht, in de uren tussen 31 december 1912 en 1 januari 1913, begint ons heden. Het is te warm voor de tijd van het jaar. Dat kennen we wel. Verder is alles ons vreemd. Hartelijk welkom.

Het is laat geworden die eenendertigste december in Keulen, buiten regent het zachtjes. Rudolf Steiner, de messias van de antroposofie, raakt al pratend in vuur en vlam, hij spreekt voor de vierde avond op rij in Keulen, zijn toehoorders hangen aan zijn lippen, hij pakt net zijn jasmijnthee om een slok te nemen, als het twaalf uur slaat en er op straat geschreeuw en gejoel opklinken – maar Rudolf Steiner spreekt gewoon verder en verkondigt dat het verwarde Duitsland uiteindelijk alleen door yoga zijn rust kan hervinden: ‘Door yoga bevrijdt de ziel zich van hetgeen haar omhult, overwint zij hetgeen haar omhult.’ Steiner heeft gesproken. En dan vertrekt hij en hult hij zich in zwijgen. Gelukkig Nieuwjaar.

Picasso werpt een blik op zijn hond, die naar hem opkijkt: Frika, de merkwaardige kruising tussen een Bretonse spaniel en een Duitse herdershond, vindt het maar niks als haar baasje zijn kof-

fer pakt. Dan jankt ze altijd dat ze mee wil, maakt niet uit waarheen. Picasso lijnt haar dus gauw aan en roept Eva, zijn nieuwe minnares. Met zijn drieën vertrekken ze uit Parijs, waar ze de eerstvolgende trein naar Barcelona nemen. Picasso wil zijn nieuwe liefde voorstellen aan zijn oude vader (amper een jaar later zijn zijn vader, de hond en Eva dood, maar dat hoort hier niet thuis).

Hermann Hesse en zijn vrouw Mia willen het nog eens proberen. Ze hebben hun kinderen Bruno, Heiner en Martin naar Mia's moeder gebracht en zijn naar het Grindelwald gereden, niet ver van hun nieuwe huis in de buurt van Bern de bergen in, naar het kleine Hotel Zur Post, dat in deze tijd van het jaar even na drieën al in de schaduw van de immense noordwand van de Eiger verdwijnt. Hier in de schaduw hopen Hesse en zijn vrouw de lichtende kracht van hun liefde terug te vinden die ze zijn kwijtgeraakt zoals andere mensen een stok of een hoed kwijttraken. Maar het miezert. Wacht maar, zegt de hotelier, nog even en de regen verandert in sneeuw. Dus huren ze ski's. Maar het blijft miezeren. Hoewel de wijn uitstekend is, sleept de oudejaarsavond in beklemmende stilte voort. Als het eindelijk twaalf uur is, proosten ze vermoeid en gaan ze naar hun kamer. De volgende ochtend schuiven ze het zware gordijn open en zien ze dat het nog steeds regent. Na het ontbijt brengt Hesse de ski's ongebruikt weer terug.

Op dat moment schrijft Rilke vanuit Ronda een ontroerende brief aan de krasse Rodin.

Hugo von Hofmannsthal loopt op 31 december chagrijnig door de straten van Wenen. Een laatste ronde door het oude jaar. De vorst heeft de takken van de bomen in de alleeën ingepakt en ook op de voegen van de muren zitten witte kristallen. Langzaam daalt een duistere kou over de stad neer. Als hij weer binnen is, beslaan zijn brillenglazen. Hij wrijft ze schoon met een zakdoek waar in prachtige sierletters zijn monogram op gestikt is. Met een nog koude hand strijkt hij over de commode waar hij zijn sleutels op legt. Een erfstuk. Ook de stijlvolle spiegel die ooit in het huis van zijn voorouders hing raakt hij even aan. Hij gaat zitten aan zijn prachtige, met de hand gedecoreerde secretaire en schrijft: 'Soms krijgt men de indruk dat onze vaders en grootvaders ons laatgeborenen slechts twee dingen nagelaten hebben: fraaie meubels en overgevoelige zenuwen. Niet meer rest ons dan een rillend leven, een verschraalde, lege werkelijkheid. We observeren ons leven; we drinken de bokaal voortijdig leeg en houden toch eindeloos dorst.' Hij roept zijn bediende en vraagt om een eerste cognac, hoewel hij maar al te goed weet dat ook die niet zal helpen tegen de melancholie die over zijn vermoeide leden ligt. Hij kan er niets aan doen, maar hij wéét van de ondergang, waar anderen er hooguit een vermoeden van hebben. Hij kent het einde, anderen spelen er alleen maar cynische spelletjes mee. En dus schrijft hij zijn vriend Eberhard von Bodenhausen om hem te bedanken voor zijn groet 'dwars door heel dat grote, in duisternis verzinkende en bedrukte Duitsland heen', om vervolgens te bekennen: 'Het is mij zo vreemd te moede, alle dagen in dit verwarde, finzinnig angstige Oostenrijk, dit stiefkind van de geschiedenis, zo zonderling, eenzaam, zorgelijk.' Naar mij luistert niemand, wil hij zeggen.

Von Hofmannsthal was al op jonge leeftijd een legende, zijn gedichten betoverden heel Europa, Stefan George, Georg Brandes, Rudolf Borchardt, Arthur Schnitzler, allemaal waren ze in de ban van zijn genie. Maar de last van zijn vroege succes begon zwaar op Hugo von Hofmannsthal te drukken, hij publiceerde

amper meer, en nu, in 1913, is hij een welhaast vergeten man, een relict uit vroeger tijden, uit *De wereld van gisteren*, even voorgoed voorbij als de wereld waarin hij een wonderkind was. Hij is de laatste dichter van het oude Oostenrijk, het Wenen waar de regeringsperiode van keizer Frans Jozef I in januari 1913 zijn onwaarschijnlijke vijfeenzestigste jaar in gaat. Frans Jozef is in 1848 gekroond en vindt zijn regentschap anno 1913 nog steeds volkomen vanzelfsprekend, terwijl onder zijn diep uit de negentiende eeuw stammende, sleets geraakte leiding in Wenen de moderniteit de macht heeft gegrepen. Met revolutieleiders Robert Musil, Ludwig Wittgenstein, Sigmund Freud, Stefan Zweig, Arnold Schönberg, Alban Berg, Egon Schiele, Oskar Kokoschka en Georg Trakl. Die stuk voor stuk met woorden, klanken en beelden de wereld op zijn kop willen zetten.

Hedwig Pringsheim, de mondaine schoonmoeder van Thomas Mann, rijdt aan het begin van de avond – de masseuse is eindelijk vertrokken – van haar villa in de Arcisstraße 12 in München naar een oudejaarsdiner ‘bij Tommy’s’ (geen restaurant in New York, maar haar patriarchale aanduiding van het gezin van haar dochter Katia, gehuwd Mann, die in de Mauerkircherstraße 13 woont). Maar wanneer ze daar gaat zitten, schiet de pijn, die verdomde ischias, haar direct weer in de rug. Omdat de beste Tommy de volgende dag naar Berlijn moet (wat hij nog bitter zal berouwen), maakt hij om elf uur plotseling een einde aan de gezamenlijke oudejaarsavond. ‘Jullie weten dat ik morgen vroeg op moet,’ zegt hij. De oude feestverstoorder. Maar ook eerder die avond was het volgens schoonmoeder al hooguit ‘redelijk gezellig’ geweest. Op de terugweg hoort ze vanuit een ratelende tram de klok op de Odeonsplatz twaalf keer slaan. Haar rug doet pijn, haar man, professor Alfred Pringsheim, wiskundige, zit zwijgend naast haar iets ingewikkelds met priemgetallen uit te rekenen. Hoe on-

romantisch. Precies één straat verderop schrijft Karl Valentin die nacht aan Liesl Karlstadt: 'Dat onze gezondheid en ons heerlijke gevoel voor humor ons maar nooit verlaten, en dat je maar altijd mijn lieve, zoete Liesje blijft.' Hoe romantisch.

En ja, dit is ook de nacht waarin Louis Armstrong in het verre New Orleans begint met trompetspelen. En waarin Franz Kafka in Praag bij het open raam een smachtende, prachtige, verwarrende brief zit te schrijven aan mejuffrouw Felice Bauer, Immanuelstraße 4, Berlijn.

De grote Hongaarse romancier, freudiaan, morfinist en erotomaan Géza Csáth zit die nacht in zijn kleine dokterswoning in het sanatorium van het onbeduidende kuuroord Stubnya, in een verre uithoek van het reusachtige Habsburgse rijk. Hij leest nog wat in de werken van Casanova, steekt een Luxor-sigaar op, spuit zichzelf nog eens twee milligram morfine in en maakt de balans op van dat succesvolle jaar: '360 tot 380 maal coïtus'. Of het concreter kan? Jazeker. Csáth stelt een gedetailleerd overzicht op van zijn relatie met zijn minnares Olga Jónás, waarvan de exactheid enkel onderdoet voor die van Robert Musil. '424 maal coïtus in 345 dagen, dus dagelijks 1,268 coïtus.' En omdat hij toch bezig is: 'Gebruikt aan morfine: 170 centigram, dus dagelijks 0,056 gram.' Verder op zijn jaaroverzicht: 'Inkomen van 7390 kronen. Tien vrouwen veroverd, van wie 2 maagden. Publicatie van mijn boek over geestesziekten.' En wat moet er worden van 1913? Het plan is duidelijk: 'Om de dag coïtus. Tandden laten doen. Nieuw colbert.' Dus. Aan de slag.

Alles is nieuw in het jaar 1913. Overall worden tijdschriften opgericht die de tijdrekening opnieuw willen laten ingaan. Waar Maximilian Harden al sinds 1892 de toekomst opeist in zijn blad *Die Zukunft*, neemt de volgende generatie het heden onder handen. Gottfried Benn, de jonge arts uit het Berlijnse Westend-ziekenhuis, biedt zijn net geschreven gedichten niet alleen aan aan Paul Zechs tijdschrift *Das neue Pathos*, maar ook aan Heinrich Bachmairs *Die neue Kunst*. Alleen aan *Der Anfang*, dat óók al in 1913 is opgericht, stuurt hij nog niets op. Op de eerste bladzijde van het eerste nummer van dat blad staat wel een bijdrage van de jonge Walter Benjamin. Wat een symbolische start. En wat een symbolisch einde aan zijn *Kinderjaren in Berlijn rond 1900*.

Marcel Proust is eindelijk klaar met het eerste deel van *Op zoek naar de verloren tijd*. Het is hem gelukt. Zevenhonderdtwaalf dichtbeschreven bladzijden zijn het geworden. Eerst stuurt hij het dikke manuscript aan uitgeverij Fasquelle in Parijs, dan naar uitgeverij Ollendorf, dan naar Gallimard. Ze wijzen het allemaal af. De afwijzing van Gallimard komt van de hoofdredacteur persoonlijk, de schrijver André Gide, die zich erop mag beroemen dat hij kort daarvoor met hulp van Oscar Wilde in Marokko is geweest, en daar is ingewijd in de geneugten van de homo-erotische liefde. Gide is na een pagina of zeventig gestopt met lezen, omdat hij in een beschrijving van een kapsel op een grammaticale onnauwkeurigheid stuitte die hem enorm stoorde. André Gide is ongeveer even sensitief als Marcel Proust. Hoe dan ook, hij heeft de indruk dat deze auteur niet te vertrouwen is. Later, als hij zelf nauwelijks haar meer heeft, zal André Gide het als de grootste fout van zijn leven beschouwen dat hij over een fout kapsel is gestruikeld. Maar vooralsnog is alleen Marcel Proust wanhopig. 'Het boek,' zo schrijft hij, 'verlangt naar een graf dat gereed is, voordat het mijne zich boven mij sluit.'